

Jézus Krisztus a mi testvérünk, barátunk és szabadítónk.

Luk. II. 10—12. „Ime, hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész népnek öröme leszen. Mert született nektek ma a megtartó, ki az Ur Krisztus. Ez pedig nektek a jele: Találtok egy kis gyermeket bepolálva feküdni a jászolban.“

A karácson, melyet a kereszténység nagy sokasága a Jézus születésének emlékére ül, ismét megérkezett. Ma a földteke mindkét részén s csaknem egyik sarktól a másikig a hálaadás hangjai emelkednek föl Krisztusnak e világra jövételeért. E nap megünneplése nem teszi ugyan lényeges részét vallásunknak. De természetes és emberies dolog, hogy midőn testvéreink közül oly sokon fordítják szívéket és gondolataikat Bethlehem felé, mi is csatlakozzunk hozzájuk rokonszenvünkkel az ők kegyes hálaadásukban. Következőleg, a fölolvastott alapigét választottam ki vezérfonalul ma reggeli elmélkedésünkhöz.

Miért kell „nagy örömet“ éreznünk, midőn gondolatban a „jászolban“ fekvő kis gyermek körül gyülekezünk? Erre a kérdésre többféleképen lehet felelni. Alapigénkből két gondolatot olvasok ki, melyeket becses figyelmeteket megnyerve, rendre fejtegetni fogok. Először is, örvendenünk kell azért, mert ő a mi szabadítónk született; másodsor, mert ő egyszerű, alázatos sorsban született. Lássuk tehát Jézust e két szempontból először s aztán, hogy mily értelemben lett szerintem a bethlemi jászolban született kis csecsemő szabadítónkká.

I. Nagy örömünk telhetik abban, hogy szabadítónk született, hogy ő a mi természetünkben jelent meg. Ismeretes előttetek némely keresztények ama tana, melyet a szentírás több helyének betűszerinti értelme is támogat, hogy Jézus eleve létezett. Én pedig azt mondom, hogy nekünk azért kell hálálkodnunk és örvendeznünk, hogy Jézus nem valamely eleve-létezett dicsőségben jelent

meg, hogy ő nem a menyből szállott alá valamely árkangyali öltözetben, hanem az emberiség ruhájában jött hozzánk. Ez közelebb hozta őt szívünkhez s közte és mi közöttünk a rokonszenvnek végtelenül becses kötelékét erősítette meg.

Jézus születésénél fogva valóban emberi lény, s ez a mi örömünk. Ő a mi vérünk ből való vér volt. Neki ép úgy meg voltak szükségei és vágyai, éhsége és szomjusága, gyönyör és fájdalom érzelmei és szenvedélyei, mint nekünk. Asszonytól született ő is, anya szoritotta karjai közé, anyának kebeléről táplálkozott s érezte a gyermeki hálát és gyöngéd szeretetet. Megvoltak nála is az emberi élet viszonyai a rokonokkal, szomszédokkal és barátokkal. Munka közt növekedett fel mint más halandó, kenyerét maga kereste meg, tapasztalatból ismerte az élet ama nehéz terheit, melyeket az emberek nagy részének viselni kell. S így ő tényleg egy volt a mi fajunkból, az emberiség nagy családjának egyik tagja. S nekünk okunk van örvendezni, hogy ily szabadító küldetett hozzánk. Nem azt akarom mondani, hogy egy ily szabadító erősebben rokonszenvezhet velünk, mint a ki nem embertől származott. De bizonyára ily szabadító rokonszenvét inkább értjük. És ez nagyon fontos. Nem azt akarom mondani, hogy egy angyalfeletti lény nem elégithette volna ki szükségünket és érzelmeinket, úgy mint fajunkból egyik. Nekünk a lények fensőbb rendéről sok tekintetben visszás eszméink vannak, a mennyiben az emberek magasabb rendével hasonlítjuk össze a földön. Mi hajlandók vagyunk az angyalokat úgy fogni föl, mint a kik tőlünk végtelenül el vannak választva, kik fensőbbségük tudatával igen el vannak telve s ránk azzal az érzéssel tekintenek le, melylyel e világ aristokrátiája az emberek alsóbb osztályait lenézi. De az igaz tan, hitem szerint az, hogy a mily mértékben emelkedik a lény az értelmiség és erény fokazatain fölebb, abban a mértékben terjeszti ki gyöngéd rokonszenvét a lények alsóbb osztályaira, vagyis a különböző rendek és osztályok fogalmán felülemelkedve, minden lényt, kinek esze, lelkiismerete van s Istent megismerni tudja, testvérének tekint. Minden lényt tisztel, mint vele lényegileg egyenlőt végetlen haladási lehetőségénél fogva. Saját természetét megismeri a legalsóbb emberi teremtésben is és a legelesettebbet legkészebb fölemelni. Igen! az én hitem az, hogy kik az emberi gyöngeség, bú és bánat iránt a legnagyobb rokonszenvvel viseltetnek s az emberek bűnei iránt a legmélyebben éreznek, azok a nálunk felsőbb lények.

Nem mondom tehát, hogy a Jézusnak, ha egy az angyaloknál fensőbb lény volt, emberré kellett hogy legyen a végre, hogy az emberekkel érezni tudjon, de szükséges lett volna akkor is azért, hogy az emberek bizalmat helyezhessenek rokonszenvébe, s hozzá testvérileg és barátilag közeledhessenek. Ha mint rajtuk határtalanul felül álló lény, idegen formában, mennyei fényességgel, de szükségünket nem érezve jött volna Jézus a világba, bámulatba ejthette volna az embereket, és fényével elvakithatta volna, de nem kelthetett volna maga iránt oly rokonszenvet, hogy az emberek szabadon, bizalmasan közeledjenek hozzá. Ily szokatlan nagyság előtt az emberi szellem lesülyedt volna alsóbb voltának tudatában. Tehetségeiben meg lett volna kötve és szabad cselekvésében megakadályozva. Ilyen égi idegent nem értettek volna meg az emberek. Az emberi érzelmek nyelvét az ő ajkain nem lehetett volna szó szerint magyarázni. A sokaság nem értette volna, hogy egy ily égi lényben hogy lakozhatik egy testvérnek szive, egy „asszonytól születettnek” érzése. Megbecsülhetlen amaz előny, mely annak tudatából származik, hogy Jézusnak emberi eredete volt, hogy minden emberi szükségnek és kísértésnek alá volt vetve, hogy ő a mi saját emberi természetes viszonyaink szerint élt s hogy így érzelmei, rokonszenve s egyetemes testvériség érzete szabadon és állandóan nyilatkozhatott s hogy e kötelék valósága érezhető volt.

S én azt mondom, hogy minél nagyobb volt a szabadító, a ki jött, annál nagyobb volt a szükség az ő nagyságának leleplezésére, annál inkább emberi formában s még pedig a legalsóbb sorsu ember formájában kellett hogy megjelenjék. Semmire se volt inkább szükség mint arra, hogy az emberek szabadítójukat saját erényeiben és tanításaiban foghassák fel. És e végre neki mindent le kellett vetkezni, mi érzékfeletti lehetett volna, hogy az emberek kedvet kapjanak a hozzá közeledésre, hogy szellemét ábrázatán, hangjában és mozdulataiban figyeljék és olvassák, s őt szabad vizsgálódásuk tárgyává tegyék. E végre tett Jézus, a mint én fogom fel, szándékosan csudákat, a legegyszerűbb módon. És ő a szeretet műveiben kivánta fenségét kinyilatkoztatni. Olyan bámulatba ejtő csodák, melyek az emberi észet túlhaladják, akadály lettek volna Jézus valódi jellemének felfogásában. Következőleg, [mig csudáinak meg volt benső hatóereje s méltóságteljes egyszerűséggel voltak végre hajtva, mi isteni küldetését igazolta, másfelől annyi szelidséggel és jótekonysággal voltak téve, hogy őt mint az emberiség barátját és testvérét és egyszersmind Urát tüntették fel.

E nézetek mutatják, hogy mit köszönünk Jézus emberi származásának. E körülmény őt közénk helyezi. Ő egyik mi közülünk. Így mi érteni tudjuk őt. Bizhatunk rokonszenvében. Én valóban érzem, hogy az égi világról való mostani nézeteim mellett nem jönék zavarba egy arkangyal előtt sem. De e nézeteket a kereszténységtől nyertem. Azok ismeretlenek voltak a Jézus megjelenéséig. S meglehet, hogy csalódom, de talán egy arkangyallal nem tudnám társítani a t e s t v é r i szeretet eszméjét. De Jézussal, a ki Bethlehemben született, igenis tudom. Neki emberi természete volt s így tudom, hogy ő a mi természetünket tisztelte és becsülte. Asszonytól születvén, mindnyájunknak testvére s így mindnyájunk iránt testvéri szeretetet érez. Én valóban mélyen érzem az ő nagy voltát. S hozzá hasonló nagyságot az Isten nagyságán kívül nem ismerlek. De emberi születése az emberi természetben való részvétele nagyságát vonzóvá, bátorítóvá teszi, nem pedig vakítóvá és közelithetlenné. Bármily nagy is volt, asszonytól született. Anya keblén nyugtatta fejét ő is. Szemei könnyeket sirtak az emberi bánat fölött. Érzett fájdalmat, mint mindnyájan érzünk és természetes borzadálylyal töltötte el a kínos halál. Így ő egyik volt közülünk. Ember volt. Én benne testvéremet és barátomat szemlélem. Érzem ama széleskörű, szeretetteljes, e m b e r i rokonszenv valóságát, mely az ő egész jellemét és életét mások felett oly dicsően kiemelte. Örvendezzünk, hogy a Krisztus, a szabadító született.

II. Továbbá örvendezzünk azért, hogy a l á z a t o s sorsban született. Jászol volt az ő ringató bölcsője. Szemeim előtt látom amaz egyszerű helyet és oly gyönyörűséggel szemlélem a szegénységben született csecsemőt, a minőt nekem bárminő fényes születés látása nem nyujthat. Nagy örömmel telik el lelkem e szemléleten, mert Jézus alacsony születése bevezetés az ő pályájának nehéz küzdelmeire és szenvedéseire. A jászol előre jelzi a keresztet. Szünetének és keresztjének köszönhetjük mi inkább, mint minden egyébnek az ő lelke, szelleme és jelleme ismeretét, ezekben mutatta ki ő különös erejét, gyöngédségét, önzetlenségét s nagy rokonszenvét és szeretetét.

Örömem van ama felhőkben, melyek kezdettől fogva folytonosan feje fölé tornyosultak, mert benső világossága keresztül tört azokon és viaszasugárzó dicsfénynyé változtatta. Nekünk keresztényeknek nagy kiváltságunk van abban, hogy ismerjük Jézus jelle-

mét és szellemét s ezeket ama körülmények fejtették ki, melyekben Jézus helyezve volt. Hányszor megtörténik, hogy a nagy erény rejtve marad és a nagy tehetség szunyadik az alkalmas körszám megpróbáltatások hiánya miatt, melyek a valódi nagyság kinyilatkoztatásának szükségképi feltételei. Ha Jézus királyi palotában születik, kényelmes bölcsőben ringatják, s születésétől fogva nagy pompa környezi, bármily pazar kézzel osztogathatta volna szellemi adományait, szeretetének mindenhatósága soha sem lett volna az, a minék ma ismerjük. Nem talált volna ellenzésre, s így nem lett volna alkalma legfőbb győzelmei, a szelid hősiesség s a legyőzhetlen emberszeretet győzelmeinek kivívására. Bármennyire neki szenteli magát a szeretet munkáinak, nem tudtuk volna őt érteni. Egy király Jézus, kit minden lépten engedelmes sokaság követ, ki semmi más hangot nem hall, csupán dicshangokat, kinek még a kivánságát is ellesik s akaratját a legkisebb intését teljesítik, szerethetett volna ugyan minket ép annyira, mint a szegény és üldözött Jézus; de ki pillanthatott volna be az ő lelkének mélységeibe? Ki mérhette volna meg jósága erejét? Ki foghatta volna fel, hogy egy új rend szelleme jelent meg az emberek közt? Miből tanuljuk meg Jézus szellemét ismerni és érezni? Abból, hogy látjuk, hogy a tudatlanokkal és alsóbb osztályuakkal társalog, sorukhoz alkalmazkodik azért, hogy ama nagy igazságokat velök annál inkább megértethesse s őket új erényekkel és reményekkel gazdagíthassa. Abból, hogy látjuk, hogy ellenségek, kémek, rágalmazók veszik körül, s a merre csak tekint, mindenütt gyűlöletes szemekkel, rosszakaratu tekintettel, gúnyos mosolylyal találkozik, és ő mégis nem szűnik meg az isteni igazság kincseit változhatlan hűséggel és szelidséggel tárni fel. Abból, hogy látjuk, hogy a gyilkosok kezébe esik, s szeplőtlen és áldásos életét a legfélelmesebb és gyalázatosabb halállal jutalmazták és ő mégis egész lélekkel ragaszkodik az emberiség ügyéhez, melyet Isten bizott rá s átkaikat imával viszonozza, melyben részükre bűnbocsánatot kér. Ezekből lehet Jézus szellemét megismerni, ezekből ismerem én őt. S én ez ismeretet ép annyira becsülöm, a mennyire örvendezek alacsony születésén, mely lehetővé tette azt, hogy önmagát kinyilatkoztassa.

Jézus Krisztus jelleme és szelleme e felfogását rendkívül nagy fontosságúnak tartom. Reám nézve ez a legnagyobb jó, melyet tőle nyerhetek. Én nézetemmel tudom, hogy sok kereszténytől különbözöm, kik Jézus születésének azért örvendenek, mert azt hiszik, hogy

az ő eljövételének célja a volt, hogy szenvedéseivel nekik a bűnbocsánatot megszerezze. Én születésének főleg azért örvendek, mert ő szenvedéseivel égi szeretete kinyilatkoztatására, lelkének kitárására és így az emberi lelkek újjáteremtésére jelent meg az emberek közt. Az emberi lelkek újjáteremtése, fölemelése volt Krisztusnak legfőbb célja. S minő eszközök által működhetett volna e célra hatályosabban, mint a hogy tette, saját kitünősége, önzetlensége, isteni szeretete kinyilatkoztatása által. S ez hovatovább a legnagyobb jónak látszik előttem, melyet Jézus születéséből származtathatunk. Ő lelkének bensőségét nyilatkoztatta ki nekünk. Soha semmi sem gyakorolt az emberi lélekre oly hatást, mint Jézus lelke és jelleme. A mivelődés és erkölcsi jobbulás összes eszközei közt ezzel hatásra nézve semmi sem versenyezhet. Ama nagy erő, mely az emberi nemet előrevinni van hivatva, Jézusnak mind tisztábban értett és hovatovább mélyebben érzett jelleme. Következőleg én örvendezek Jézus emberi és alázatos születésén, mert jellemét az fejtette ki. Így lőn ő kijelentve, mint az isteni tökéletesség tiszta képe.

S tehetném-e, hogy ezért ne csodáljam és imádjam a gondviselés bölcsességét. Látom, hogy az emberi szemek előtt csekély jelentőségű eszközök által az ég legnagyobb szándékai valósulhatnak meg. Közülünk bárki, ha meglátogathatta volna a bethlemi bölcsőt és szemlélte volna a kis gyermeket az állatok jászoljában, nem egy jelentéktelen életsors jelét látta volna-e e körülményben? És mégis, ez alacsony születés volt nyitánya ama bár rövid, de dicsőséges pályának, mely által a legnagyobb szellem örök uralmát megalapította az emberiség felett. Ama csecsemőben az elhaladó szemlélő csakis a szegénység örökösét láthatta és sajnálkozhatott mostoha sorsa fölött. És mégis ama csecsemő előtt a történelem legfényesebb nevei elhomályosulnak. Az a császár, kinek parancsára hívták Jézus szüleit Bethlehembe, milliók előtt csak e csecsemő élete történetéből ismeretes. A régi bölcsek és hősök mind távolabb maradnak tőlünk s a történelem tényeik emlékezetét mind szűkebbre vonja. De Jézus Krisztus neve, tényei és igéi felett az időnek semmi hatalma nincs. Azok a mult sötétéből napnak fényességével ragyognak elé. Kitünő jelleme oly hatást tud kelteni, hogy a most élők ezreire az ő megjelenése óta lefolyt évszázak átszárnyalása csak egy pillanatot, hogy a Mester lábainál találják magukat. Mintegy a sokaság

közt látják magukat, mely őt követte; hallják szavait, elmerülnek jószágos tekintetébe, rokonszenveznek, barátkoznak vele, mintha még most is a földön járna. Egy név dicsősége sem hasonlítható össze a Jézuséval. Senki sem tudott az emberi szívből magának oly helyet szerezni, mint ő. Egy nevet sem említnek a szeretet és tisztelet ama hangján, mint az ővét. Minden más babér hervad az ővé mellett. Az ő babérai örökké frisek a hála könnyüitől öntözve. És ezt a különös dicsőséget Jézus az alázatos sorsnak köszöni, melyben született. Mert alázatos, szegény, szenvedő és üldözött élete volt, mi által szellemét megmutatta, megmutathatta, mely alakját minden idő szívébe bevészte.

Ebből megérthető, miért talállok én oly nagy örömet Jézus alanti születésében. Annak köszönhető jelleme, lelke, szelleme és isteni jóága kifejlését. Másokat inkább érdekel a kereszténységnek különböző nézponatok szerint tanulmányozása. Némelyek legnagyobb fontosságot tulajdonítanak ama kérdés helyes elhatározásának, „hogyan minő helyet foglal el Jézus a világegyetem lényei közt, hogy vajjon ő Isten, angyal vagy ember? Távol legyen tőlem, hogy ily vizsgálódásoknak ellene akarjak mondani, mert minden igazságnak megvan a maga értéke. De én ennél sokkal fontosabbnak tartom a Jézus jelleme felfogását. S éppen azért a mi feladatunk: közeledjünk tiszta szelleméhez, tanuljuk megismerni gondolatait, érzelmeit, magas föllendüléseit, elveit és szándékát. Szívének szelid és mégis oly bensőségteljes szeretetét kell mindinkább megismernünk. Amaz egyetemes emberszeretetet kell felfognunk, mely egy világot ölelt körül, ama gyöngéd emberszeretetet, mely határtalan kiterjedésében a legszegényebbekhez is betért, hogy azoknak buját és szükségüket megosztja; amaz önzetlen emberszeretetet, mely még a rosszakért, a háládatlanokért is mindent meg tudott tenni és elviselni; amaz eszményi szeretetet, mely állandóan és végetlen érdeklődéssel tekintett az ember lelkére, mely inkább sajnálta annak bűneit, mint fájdalmait, mely azt mint halhatatlant tisztelte és halhatatlan kitűnőségre vágyott emelni. Ezek a theológiának ama mysteriumai, melyeket én megmagyarázni szeretnék. Kiváltságnak mondanám ugyan, ha érteni tudnám, hogy Jézus minő rangot foglal el a lények sorozatában; de ennek tudásával mégis nincs összekötve, hogy én jobb és boldogabb legyek. De az ő szelleme szépségének, szeretetreméltóságának, összhangjának és nagyszerűségének felfogása, ez az az ismeret, mely minden lélekre, a ki egyszer azt elérni tudja, átalakító, megtisztító befolyást gyakorol.

Szokatlan nyomatékossággal beszéltem Jézus szelleme és lelke megismerésének végtelen fontosságáról. És tettem ezt azért, mert nem látom eléggé méltányolva. Ennek az ismeretnek tulajdonitom főleg a Jézus vallásának hatályosságát és a társadalomra gyakorolható jótékony befolyását. És hogyha e nézet elfogadásra talál, egyezni fogtok velem abban, hogy Jézus születését úgy tekintsük főleg, mint az isteni gondviselés eszközét arra nézve, hogy az ő sajátos jellemét megismerjük.

Én azért azt állítom, hogy a keresztény vallás hatályossága Jézus jellemében fekszik. A kereszténység Jézus életének ismerése nélkül aránylag keveset tehetett volna a világért. Jézus az ő égi szeretetével vallásának élete. A kereszténység igazságai, hogyha mint elvont elvek szállanak az emberiségre, aránylag kevés hatást gyakoroltak volna. Az emberek Istennek egy közönséges küldöttétől is elfogadhatták volna ama szabályokat, melyeket Jézus adott. De mennyire mások e szabályok elevenítő hatásukban, midőn annak ajkairól szállanak el, ama meleg és nemes szivből buzognak föl, ki minket oly gyöngéden szeretett, ki érettünk meghalt, hogy az életnek eme törvényei lelkünkbe iratnának! A tökéletes szeretet, melyet Jézus nyom szivünkbe, ha bölcsész tanítja, szép speculatio lehetett volna és mint egy fényes látomány tündökölnéne előttem. De hihetnék-e annak valóságában, úgy a mint most hiszek, a midőn azt Jézusban élve, megtestesülve látom? Minő lelkesítő remény ébred föl most bennem ez erény megvalósítására, midőn látom ama végtelen vágyat Jézusban, melylyel ő azt minden emberi szivbe becsepegtetni akarja, a midőn tudom, hogy épen ez a lelkesítő befolyás volt életének és halálának célja. Más bölcsek is beszéltek nekem Istenről. De kitől tanulhattam volna meg az ő isteni tökéletességének lényegét ismerni, mint ő tőle, ki bizonyos értelemben az Istennek fia, képmása, ki különösen az a t y a határtalan szeretetének megtestesülése? És melyik más tanítótól tanulhattam volna meg, hogy a fölényhez azzal a fiui érzellemmel közeledjem, mely vele való közösségem boldogságát alkotja? Más látnokoktól is hallhattam volna az égről, de a midőn Jézusban az ég szellemét a földre hozva szemlélem, minő más felfogásom van ama jobb világról! És a midőn végre egy Istennek szentelt élet és halál után visszatérni látom őt a boldogok ama tiszta hajlékaiba, mennyivel közelebb jönnek azok hozzám! Minő szokatlan befolyást gyakorol lelkemre a jövő gondolata Jézussal társítva! A J é z u s

s z e l l e m e tehát a z ő v a l l á s á n a k v a l ó d i é l e t - a d ó h a - t a l m a ; és mi méltán örvendezhetünk az ő emberi, alázatos sorsu születésének, mely által gyémánt tiszta jelleme ragyogva feltűnt, hogy világítson „minden népek“ előtt, minden időken keresztül.

E nézetekben nem speculatiót fejeztem ki. Sok hatalmas tény bizonyíthatja, hogy a Jézusban lakozott szeretet szelleme, melyet benne alázatos, szenvedő sorsa fejtett, nyilatkoztatott ki, volt rugója az emberiség jobbulásának és kölcsönözte vallásának a legnagyobb hatályosságot. Sok időken keresztül tényleg alig maradt a keresztény vallásnak más eleme Jézus jelleme jótékony befolyásán kívül. Minden egyéb elhomályosított; és a kereszténységnek jótékony befolyásai csaknem ebből az egyetlen forrásból eredtek. Az északi barbár népeknek a római birodalomba betörése után a keresztény vallás gyászos hanyatlást szenvedett. Az Istennek, mint atyának valódi jellemét nagy mértékben eltévesztették az emberek szemeik elől. Ugy fogták fel, mint részrehajló és bosszuálló hatalmasságot, a kit külső szertartásokkal kell megengesztelni és ez alapján téves felfogásnak megfelelően egy új theologiai és szertartási rendszer lépett az első kereszténység helyébe. De Jézus jelleme mégis nem vészett el. Az Isten mint rettentő zsarnok jelent meg. De a keresztre feszített Jézus mégis könyörületet és békét lehelt maga körül. A körülte összpontosult gondolat a kifogyhatatlan kegyelem, határtalan rokonszenv és szeretet gondolata volt. A kereszt, mely előtt a barbár meghajolt, a minden szenvedést elviselő szeretet jelvénye, bizonyosága volt. Az föllebbezett durva szívéhez és táplálta a humanitás szikráját keblében. Innen van, hogy a legsötétebb korszakokban közkórházakat alapítottak, s a fegyverek csörgései és a hűbéres bárók vad bosszúálló harczi közt a magával tehetetlen nyomor szent volt. A keresztben vérző Krisztus szeretetének tulajdoníthatjuk a középkor legnemesebb intézményét — a lovag-rendet. A lovag-rend bátorságát a kor szelleméből és észak legyőzhetlen erélyéből kölcsönözte. De az a különös dicsősége, hogy magát a gyenge, a megsértett, a védtelen ügyének védelmére szentelte: a humanitásnak eme nemes eleme Krisztus szeretetéből sugárzott ki. És ez által áldása lett a világnak. Így Krisztus s z e l l e m e , melyet az ő emberi, alázatos születése hozott létre, az ember szabadságán munkált a kereszténység legsötétebb és legszerencsétlenebb korszakaiban is.

S még világosabban láthatjuk a Jézus szellemének hatalmát,

ha az új és a régi világ közti nagy különbséget tekintjük. Mi alkotja az új idők fensőbbiségét? Tudom, hogy vannak, a kik azt mondják, hogy az új-világ nem dicsekedhetik fensőbbiséggel a régi világ felett. De engem csodálatba ejt, hogy valaki a régiek történetét olvashatja a nélkül, hogy észre ne vegye az emberi nem rendkívüli haladását. Nem haladtunk valóban annyit, a mennyit kellett volna és haladhattunk volna. És bizonyos tulajdonságokban a régi kor fölülmul minket. De van egy dicső sajátja jelen társadalmunknak, mely keblemet új reménnyel és hálával tölti el mindig. A keresztény világban jelenik meg a humanitás szelleme, mely a régi világban egészen ismeretlen volt. Az ember úgy tekinti embertársát, mint azelőtt soha nem tekintette. Új és szent kötelékek fűzik most az embereket egymáshoz. Az emberszeretet működik, mely nem csak hogy rokonszenvvel és segélylyel száll le a társadalmi nyomor legalsóbb mélységeig, hanem az emberiség nagy családja érdekei iránti meleg ügyszeretettel eltekint a szomszédság és nemzetiség határaitól is. E szellem végtelenül örömteljesebb ígéret a világnak, mint a milyet a régi kor legmagasabb értelmi műveltsége is adhatott. Igaz ugyan, hogy ez még gyöngé azokban az országokban is, hol a legkedvezőbben ápolják. Hazánkban sem oly erős még, hogy velünk a négert és indiánt testvérünknek ismertesse el, ugyanazokkal a szent jogokkal, melyekkel mi birunk, és ugyanazon drága lélekkel, mint a miénk. De mégis a testvériség, a humanitás szelleme munkál az egész kereszténységben az egész világon keresztül. És honnan e szellem? A bethlehemi jászol annak bölcsője. E szellem jót téve, a betegeket gyógyítva, a szomorkodókat vigasztalva, a bűnösöknek megbocsátva és önmagukkal kibékitve, a béke és szeretet uralmát hirdetve átjött Zsidóországon, és a sötét, kietlen középkoron keresztül leszállott mi hozzánk. Nem örvendünk-e hát a mi testvérünk, barátunk és szabadítónk alázatos születésének? Hogy alakította ő át milliók lelkét annyi évszázon keresztül saját képére, jellemének vonzó ereje, életének lelkesítő hatalma által! És mily hatalmas szellemének uralma a jelenben! Folytonosan találkozunk egyénekkal, a kiket Jézus isteni jósága vonz, s a kikben hasonló isteni erény épül fel. Midőn az emberi természet eme fölmagasztosult alakjait szemlélem és látom, hogy az emberi lélek az ő égi önzetlenségének befolyása alatt miként tisztul az önzéstől s miként ápol gyöngéd, nemes, finom és széleskörű érzelmeket minden ember iránt és miként emelkedik a fiui imádásban a végetlen atyával

való magasztos közösség érzetére: különös hálával telik el szívem, hogy mennyit köszönünk mi Idvezítőnk alázatos születésének. Mert a lélek eme nemessége, melyet általa már elértünk, félreismerhetlen záloga ama tökéletességnek, melyet követőinek ígért. És e tökéletes élet a valódi idvezülés.

III. És most kérdehetjük, hogy a bethlehemi jászolban született csecsemő mily értelemben szabadítója az emberiségnek? A felelet erre a mily fönséges: ép oly egyszerű. Jézus Krisztus az emberiség nagy fölszabadítója. Ő azért jött, hogy az ember lelkét szabaddá tegye. Azért jött, hogy az emberi természetnek szabadságot adjon annak érzelmei, tehetségei és erélye minden fokozatain át, lénye és sorsa minden terén. Ezért ő a mi szabadítónk. Az idő rövidsége miatt csak néhány vonásban szólhatók e nagyszerű tárgyról.

1) Jézus azért jött, hogy az értelmet fölszabadítsa, hogy az embernek gondolatbeli szabadságot adjon, hogy széttörje ama lánczokat, melyek az észre bilincset vetettek, hogy az embereket az igazság komoly szeretetére lelkesítse, annak vizsgálásában buzdítsa, felül-emelkedvén szenvedélyeiken, előítéleteiken, önző érdekeiken, felül-emelkedvén szokáson, hagyományon és mások tekintélyén. A kereszténység az értelem szabadság-levele, fölhatalmazván, sőt rendelvén minden embernek, hogy tehetségeit szabadon használja az igazság s különösen pedig a vallási igazság keresésében. E szabadságot a keresztények kevésre becsülték eddig, habár minden más szabadságnak ez az alapja s az emberi szellem fejlődésének nélkülözhetlen feltétele. Hogyha az elnyomatás bármily formáját nézzük, nem találunk a világon egyet is gyászosabbat az értelem elnyomatásánál. Mindenütt látjuk, hogy az emberek a szabad gondolatot restség, félelem és önérdekből a babonának vetik alá és hogy a rossz nevelésből származott előítéletek inkább megkötik, mint bármi egyéb. Szellemöknek nincs szabad játéka. A ki a hitnek járt országútján egy lépéssel túlhalad, a legtöbb országban azonnal büntetést mérnek rá, kinozzák és gyanúsítják, hogy visszaüzzék. Így van ez, bizonyára, mindazokon a helyeken, hol a pogányság, a mohamedán vallás és a római katholicismus uralkodik. S bárcsak a szellem felett való zsarnokság csak azokra a helyekre szoritkoznék! Bárcsak a protestáns országokban a szabadság levegőjét szivhatnók. De a szellem itt is lánczokat visel, habár könnyebbeket.

De Jézus azért jött, hogy a gondolatot fölszabadítsa, hogy annak isteni rendeltetését visszaadja. „Mindene ket megpróbáljátok, és a mi jó, azt megtartsátok,” ez az ő vallásának örök elve. Ő proclamálta minden értelmes lénynek jogait, és az emberi ésszt az „Isten mélységes dolgainak” vizsgálatára hívta fel. Az emberi szellem igazságra teremtett és pedig nemcsak egy néhány igazságra, hanem minden igazságnak határtalan mértékben való elsajátítására. Az emberi ész természete ép oly terjedelmes, mint a levegő, melyet belélegzünk, oly fényes, mint a világosság, mely a világegyetemben mindenfelé szétterjed. Arra teremtett, hogy mindig előre haladjon. Gyönyörét találja az Isten és az ő munkáiról, a természetről és önönmagáról való új és mindig szélesbülő nézetekben és a lánczok alatt is, melyekkel lekötötték, határtalan szabadság után küzdött; ennyire elnyomhatatlan annak vele született erélye. Minő haladást fog tenni most, hogy nagyobb szabadságot élvez, képzelni se tudjuk. Hogy mindig fényesebb világosságot fog nyerni, és hogy a theologiának sötét tévedéseit, melyek hosszú időn keresztül mintegy börtönbe zárták, el fogja dobni s a mainál hasonlíthatatlanul tisztább és nemesebb kereszténységet ölel át, ebben nem kételkedem. A világosság kora jobban meg fogja érteni, mint mi érthetjük, hogy minő értéke van a Krisztus által adott értelmi szabadságnak.

2) De Jézus nem csak azért jött, hogy az értelmet megszabadítsa, hanem azért is, hogy az elnyomott lelkiismeretnek fölszabadítója legyen, hogy a szenvedélyek hatalmát megtörje, hogy az erkölcsi erőt megszabadítsa és az emberi természet trónjára emelje; hogy a kötelesség törvényének új életet és új rendet adjon és az erkölcsi jóság és nagyság egy dicső eszményét mutassa fel, minélfogva az emberi szellem mindig magasabb igazságosság után aspirálhasson, mint a minőről a világ erkölcsisége, melyet az okosság és hasznosság elve vezérel s mely főleg biztonságra és jóllétre törekszik, valaha csak álmodhatott is.

Mindnyájunknak tudata van, bármily hiányos legyen is az, hogy az emberi természetben létezik egy elv, mely gyönyörködik a hősi erényben, csodálja és tiszteli azokat a kitünő embereket, kik az önfeláldozásig tudják magukat valamely ügynek odaszentelni, mely örömmel táplálkozik amaz elbeszélésekből, melyekben az ember az élet nagy kísértései és veszélyei közt a kötelességhez hű marad, és nemes önzetlenséggel cselekszik, ha mindjárt életébe kerül is.

Mindnyájan érezzük, legalább bizonyos mértékben, hogy bennünk ez a fensőbb természet működik, úgy hogy mi a legnagyobb rokonszenvvel és örömmel telünk el, midőn olvassuk ama férfiak és nők emlékiratait, kik az önzéstől megtisztulva, tiszta elvet követtek, magukat nagy czélokra szentelték és életükkel, mely a szeretetben mindinkább növekedett, az égi világ áldottságába emelkedtek. S a szívnek és akaratnak eme nagy hatalmát, mely minket tökéletességre ösztönöz, jött Jézus, hogy szabaddá tegye. Az ő czélja az volt, hogy azt növelje, erősítse és uralomra emelje, hogy jelleme, példája és befolyása által megnyerje amaz isteni jósnak, mely minket annak követésére indít.

3) És ismét, Jézus nem csak azért jött, hogy az értelmet és erkölcsi tehetséget fölszabadítsa, hanem hogy a s z e r e t e t f o g v a t a r t o t t e r é l y é t i s s z a b a d d á t e g y e. Az ember szeretetre teremtett, szeretetből él, és életének mértéke szeretetének nagysága és szabadsága. Az ember a szeretet karjaiba született és a szeretet keblén ápoltatott. És mi a családi életben gyakran látjuk az önzetlen rokonszenvnek csodálatosan kifejlett erejét. De az emberi szív nem úgy teremtett, hogy szeretetével csakis az otthonra szoritkozzék, bármily égi legyen is amaz otthon. Érzelmei a rokonszenv folyton növekedő árjával kiterjednek egyik körről a másikra és mind szélesebb térre áradnak ki, míg végre az egész faj szeretetének nagy folyamával egyesülnek. De vannak az emberi természetben oly elemek is, melyek az egyént magába zárni, s önzésének rabszolgájává tenni törekeshetnek. S a Krisztus idvezítésének egyik dicső jellemvonása épen az, hogy szeretetünket fölszabadítja, lerombolja az önzés börtönfalait és minket szabadon vezet be eme jósnak nagy egyetembe, az atyának és az ő nagy családjának dicső otthonába, hogy megtanít minket, hogy miképen találjunk legnemesebb érzelmeinknek tárgyat Istennek minden gyermekeiben; hogy bátorít, hogy saját jóllétünket az emberi nem előhaladásának javaival azonosítsuk, s arra buzdít, hogy az emberek minden osztályával és állapotával érezzük összeköttetésünket: tisztelettel csodálván a jót, kiegyeztetvén a könyörülettel a rosszat, rokonszenvevén a boldogokkal, gyöngéd részvétet tanusítván a szenvedők iránt, megszabadítván az elnyomottat, reményt ápolván mindenekre nézve; arra buzdít, hogy életünket teljesen egygyé tegyünk nemünk életével. Bizonyos diadalmi örömet érezhetünk az egyén lényének eme kiterjesztésében s a szere-

tetnek eme határtalan kiterjesztése volt épen Idvezitőknek valódi célja.

4) De ez még nem minden. Jézus nem csak azért jött, hogy az értelmet, a lelkiismeretet és a szeretetet fölszabadítsa. Ő azért jött, hogy még ennél is fenségesebb idvezítést hozzon számunkra, hogy az embert a teremtés zsarnok uralma alól megszabadítva, közvetlen érintkezésbe hozza a teremtővel. Senki sem ismerheti az emberi természetet, míg ama központi elvet felfogni nem tudja, melyet a Végtelen szeretetének nevezhetnénk. A legmélyebb, legfenségesebb, a legnagyobb szerű érzelem az emberben a végtelen jószág utáni vágy, a legfőbb jószággal való egyesülési aspiratio. Lehetetlen nem éreznünk, hogy minket mindaz, a mi korlátolt, fáraszt. Mindig és mindenütt szeretünk feljülemelkedni a végesség korlátain. A végtelen teremtő a lélek legbensőbb lényében folyton eleveníti eme ki-elégithetlen vágyat, melynek egyedül csak ő a megfelelő tárgya, melyet egyedül csak az ő elárasztó teljessége elégithet ki. A jónak a teremtett világban található számtalan különböző formái egy időre elnyomhatják, bebörtönözhetik és elvadithatják emez isteni elvet, de kiirtani nem tudják. Az mindig vár a szabadítóra. S Jézus azért jött, hogy a végtelen tökélynek eme szeretetét lánczaiból fölszabadítsa. És az igazi szabadulás megjön, midőn a lélek, mely hosszasán fogva volt látható, tapintható, anyagi börtönében, uralmát visszanyeri és égi szülője felé kezd emelkedni, épen azokat a teremtett dolgokat használva az Istenhez való visszatérésének szolgálóul, melyek elébb őt tették szolgává. S minő szabadságot nyer az a szellem, mely megmenekedve az érzéki jó minden csalfaságaitól, szabadon adja át magát a végtelen atya iránti tiszteletnek, bizalomnak és örömteljes hálának, a kinek tökéletes jellemében, céljaiban és munkáiban legnemesebb tehetségeinek örök működési tért, legfenségesebb szeretetének mindinkább megvilágosuló tárgyat talál.

5) És végre az idő rövidsége miatt még csak arról szólok, hogy Jézus azért jött, hogy szabaddá tegye a reménynek bennünk lakozó legyőzhetlen érzelmét is, mely minden emberi szivben fel-lendül és nyugtalan szárnyakon keresi a jövőt. A remény a kikémlélhetlen jövőnek új tereit nyitja meg, hol a leg-szebb kilátások intenek felénk, és soha el nem muló öromek hívogatnak. De a remény, hogyha csak erre a világra szoritkozik, meg-

kötve kell hogy magát érezze. Föllendülő szárnyai a sirnál hirtelen lecsapódnak. És az áthatlan háttér, mely szárnyát szegi, egy rettentő sötét birodalom. S Jézus azért jött, hogy eme sötétséget elűzze és a remény előtt egy határtalan mezőt nyisson föl, mind tisztább és fényesebb világossággal. Oh minő szabadítás ez! Megmentetni a halál minden félelmétől; biztosítani affelől, hogy végetlen időken keresztül vándorolhatunk, míg égi reményünk beteljesedik; biztosítani affelől, hogy e földön nyert tökéletességünk csak kezdete az örökkévalóságban reánk várakozó haladásnak; és hogy mi ott az értelmiségnek, erőnek, szeretetnek és megáldottságnak legnagyobb mértékét érhetjük el: oh, e szabadítás értékét megmérni nem lehet. Jézus azért jött, azért élt és halt meg, hogy adja nekünk a mindenséget és a mindenség Istenét azáltal, hogy szellemünket mindkettővel összhangzásba hozza, és hogy belénk a mennyire csak felfogni tudjuk, a mennyei atya szellemét, bölcsességét, szeretetét és szentségét, tökéletes örömét és békéjét lehelje. Fogadjátok be azért, tiszteljétek, kövessétek és szeressétek emez áldott Idvezitőt! Vigyétek át éltetekbe az ő elveit. Bizzatok ígéreteiben, míg azok átalakítanak az Isten képévé és megszerzik számatokra e világon a jövő élet zálogát.

Oh, dicső Szabadító! Üdvözlünk téged világunkban. Üdvözlünk szivünkben. Áldunk amaz isteni jóságért, melyet az égből hoztál, ama lelkekért, melyekben a felebaráti szeretetet felköltötted és e szeretetben Istenhez felemelted; áldunk az isteni jótékonyág, emberszeretet ama munkáiért, melyekre nemünket a te szellemed lelkesítette; a tiszta égi élet ama reményeért, a mely által követőid a halál felett diadalmaskodnak. Oh szerető szabaditónk, oh isteni mesterünk! szeretet és tiszteletteljes hálával adozunk neked e földön s reméljük, hogy tégedet egykor még inkább megismerni, szeretni fogunk s hozzád mindinkább hasonlók leszünk, tégedet mindinkább és méltóbban megközelítünk az égben.